

زنده یاد

استاد محمد مهدی فولادوند

مترجم سخت کوش قرآن کریم

زندگی نامه

استاد محمد مهدی فولادوند، نویسنده، مترجم، قرآن پژوه و ادیب ایرانی، نوهی آیت الله حاجی آقا محسن اراکی و فرزند مرحوم حسین بختیاری است و در اول دی ۱۲۹۹ هجری شمسی در اراک متولد شد.

در سن ۱۲ سالگی به تهران آمد و در سال ۱۳۱۸ از مدرسه‌ی دارالفنون تهران موفق به اخذ دیپلم ادبی آن زمان شد. به دانشکده‌ی حقوق دانشگاه تهران راه یافت. از آن جا که تمایلات ادبی و عرفانی او با رشته‌ی حقوق هماهنگ نبود، در شهریور ۱۳۲۹ عازم فرانسه شد.

فولادوند در مدت ۱۴ سال در پاریس «دانشگاه سوربن» به تحصیل در رشته‌ی ادبیات هنر، فلسفه و زبان شناسی عرب پرداخت و پس از اتمام آن جا و مدرسه‌ی السنه شریفه‌ی پاریس و معهدالاسلامیه (دانشگاه سوربن) در ضمن انتشار آثار خود، به مسافرت و پژوهش پرداخت و رساله‌ی دکترای خود را که درباره‌ی «عمر خیام» بود، به چاپ رساند.

وی به اکثر کشورهای اروپا، مصر و آسیا مسافرت کرد و به ویژه از انگلستان، هلند، اتریش، ایتالیا، اسپانیا، سوئیس، ترکیه و عراق دیدن کرد.

در سال ۱۳۴۴ هجری شمسی به عنوان عضو دائمی انجمن نویسندگان فرانسه زبان و عضو وابسته‌ی انجمن شعرای فرانسه، برگزیده شد.

فولادوند متجاوز از ۱۲۰ بار موزه‌ی «لوور» را دیدن کرده و دو هزار سخن رانی را در سوربن و کلژد فرانس دنبال کرده است.

استاد فولادوند در آبان سال ۱۳۴۴ هجری شمسی به تهران بازگشت و در اکثر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور از جمله هنرکده‌ی هنرهای دراماتیک و هنرهای زیبای تهران و مدرسه‌ی عالی ادبیات و زبان‌های خارجه‌ی علوم تربیتی، به تدریس درس‌های فلسفه، زیباشناسی، ادبیات، فرانسه، تاریخ مذاهب، فرهنگ و تمدن پرداخت.

وی هم چنین یکی از اعضای برجسته‌ی انجمن فلسفی ایران و علوم انسانی (وابسته به یونسکو) بود. در سال ۱۳۲۴ قدیمی ترین انجمن فلسفی را در تهران تشکیل داد. در تمام آثار فولادوند، رگه‌ای از «تصوف

راستین اسلامی»، به چشم می خورد.

اسناد ضمن آشنایی عمیق و تسلط وافر بر زبان های فرانسه و عربی، و آشنایی با انگلیسی و مقدمات چند زبان دیگر اروپایی، مجموعه آثاری بیش از ۴۰ جلد کتاب دارد.

آثار فرانسه‌ی او مایه‌ی ستایش ژنرال دوگل، شوایستر، فرانسو اموریاک، هانری، دمتترلان، ژان ککتو، مور و سوریو و نوه‌ی پاستور: والری و آکادمی های فرانسه، سوئیس و کانادا واقع شده است.

هم چنین ترجمه‌ی قرآن وی به زبان فارسی، جزو ممتازترین ترجمه‌های پنجاه سال اخیر معرفی شده و جایزه و پنج لوح تقدیر به دست آورده است. امید است ترجمه‌ی وی در سطح بین المللی چاپ شود.

دیوان اشعار فارسی فولادوند به بیست هزار بیت و به زبان فرانسه هفتصد صفحه سر می زند و در زبان فارسی، «مهدا» تخلص می کند.

ایشان در تهران، اراک، شیراز، رشت، سمنان، سنندج، کرمانشاه و کرج، درباره‌ی «لزوم برداشت عقلی» یا «افسانه‌زدایی» از قرآن سخن رانی کرده و هم وی مصروف به تسهیل در خرافات زدایی از آن و نزدیک گردانیدن تمام مذاهب به یکدیگر بوده است.

«اپرای آفرینش» فولادوند در دفاع از خدای عادل، به زبان های انگلیسی، آلمانی، عربی و فارسی، برای نمایش آماده است.

برخی از کتاب های ترجمه شده استاد فولادوند

- ترجمه‌ی رباعیات عمر خیام به زبان فرانسوی.

پاریس ۱۹۶۰

- منتخب اشعار و نوشته‌های فرانسه طبع ژنو ۱۹۶۳ به فرانسه.

- زن در اندیشه‌ی خدا، چاپ خانه‌ی زیبا.

- طبع جدید ترجمه‌ی رباعیات خیام به فرانسه (به انضمام خیام شناسی) مأخذ و مطالب جدید درباره‌ی خیام و رباعیات منسوب به او).

- نخستین درس زیبایی شناسی (دهخدا)

- چگونه قرآن را به فارسی ترجمه کنیم (گل هایی از قرآن)

- زیباترین اشعار فرانسه.

- رهایی از گمراهی، چاپ سوم مطبوعاتی علایی با

بیشگفتار جدید با انضمام طرح «شک شناسی».

- ترجمه‌ی کتاب الحدود ابن سینا، انتشارات سرو.

- انسان مسئول و تاریخ ساز، ترجمه از عربی. بنیاد قرآن.

- آفرینش هنری در قرآن با پی نوشت درباره‌ی سخن جامع.

- از ژرفای قرآن، بنیاد قرآن.

- قرآن و نسل امروز، بنیاد قرآن.

- نقدی بر مارکس، انتشارات البرز.

- خدا را دیدم ترجمه از عربی. انتشارات یاسر.

- سفری از شک تا ایمان، ترجمه از عربی. انتشارات یاسر.

- اقتصادنا (ترجمه‌ی جدید با معادل های فارسی)، بنیاد علوم اسلامی.

- ترجمه‌ی برخی از ادعیه و دعای کمیل به فرانسه و فارسی ادبی.

- قرآن به فارسی (ترجمه دقیق) انتشارات مطالعات تاریخی و معارف قرآنی.

- خدا و علم مصاحبه ژان گیتن با دو فیزیکدان (ترجمه از فرانسه).

- در حریم نور ۲ جلد.

- پیشوای چهره بر خاک سایندگان (ترجمه صحیفه سجادیه).

- خیام شناسی

- ترجمه جدید نهج البلاغه

- حافظ در آستان وحی.

ترجمه قرآن استاد فولادوند و نظرات اندیشمندان

پاریس ۱۹۶۰

- منتخب اشعار و نوشته‌های فرانسه طبع ژنو ۱۹۶۳ به فرانسه.

- زن در اندیشه‌ی خدا، چاپ خانه‌ی زیبا.

- طبع جدید ترجمه‌ی رباعیات خیام به فرانسه (به انضمام خیام شناسی) مأخذ و مطالب جدید درباره‌ی خیام و رباعیات منسوب به او).

- نخستین درس زیبایی شناسی (دهخدا)

- چگونه قرآن را به فارسی ترجمه کنیم (گل هایی از قرآن)

- زیباترین اشعار فرانسه.

نظر قرآن پژوهان و مترجمان قرآن درباره‌ی استاد

محمد رضا انصاری محلاتی

حجت الاسلام والمسلمین محمد رضا انصاری محلاتی، مترجم قرآن عقیده دارد: «هنوز در بسیاری از رسانه های گروهی، از ترجمه های غیرمعتبر قرآن استفاده می شود و به ترجمه‌ی ممتازی مانند ترجمه‌ی قرآن استاد فولادوند بهای زیادی داده نمی شود. تصریح رسانه های گروهی باید ترجمه هایی از قرآن کریم را برای مخاطبان ارائه دهند که معتبر و بیانگر مفاهیم والای کلام الله مجید باشد.

و آزاد انجام می‌شود و استاد فولادوند در این میان از تجربه‌ی جمله‌ای بهره گرفته است. »

صاحب اثر «منطق ترجمه‌ی قرآن کریم» افزود: «در گذشته، قرآن کریم تنها توسط یک فرد ترجمه می‌شد، اما در حال حاضر ما این مرحله را پشت سر گذاشته‌ایم و با ترجمه‌های گروهی قرآنی مواجه هستیم. برای مثال می‌توان به ترجمه‌ی گروهی حوزه و دانشگاه اشاره کرد که توسط دارالعلم منتشر شده است. هم‌چنین می‌توان به ترجمه‌ی قرآن ویژه‌ی همه‌ی گروه‌های سنی نوجوان، جوان، فرهیخته و عموم افراد اشاره کرد.»

این استاد دانشگاه، ترجمه را کاری بسیار تخصصی دانست و گفت: «حتی در آینده‌ی نه‌چندان دور، با ترجمه‌هایی ویژه‌ی پزشکان، کیهان‌شناسان، ادیبان و بانوان مواجه خواهیم شد.»

او با اشاره به منش اخلاقی استاد فولادوند تأکید کرد: «استاد فولادوند، انسانی فاضل و محقق‌توانا بود. ایشان نه تنها به زبان فارسی آشنا، بلکه به زبان فرانسه و ادبیات عرب نیز تسلط داشتند.»

این پژوهشگر، با اشاره به ضرورت معرفی ترجمه‌های ارزشمند به جوانان، تأکید کرد: «رسانه‌های گروهی باید با معرفی ترجمه‌های برتر، زمینه‌های جذب جوانان به دین را فراهم کنند.»

شهاب تشکری آرانی

شهاب تشکری آرانی، مترجم منظوم قرآن عقیده دارد: «ترجمه‌ی قرآن استاد فولادوند از معدود ترجمه‌هایی به شمار می‌رود که نشرش با نثر امروز کاملاً منطبق است. و خواننده در هنگام مطالعه‌ی ترجمه، به مشکل خاصی بر نمی‌خورد و دچار ابهام در معنا نمی‌شود. ارزش فعالیت‌های علمی استادانی مانند فولادوند، به دلیل تشویق و تحسین دیگران نیست و همین که آثارشان به جامعه معرفی شود و قابل استفاده‌ی عموم مردم و محققان باشد، آنان به پاداش مادی و معنوی خود می‌رسند.»

این مترجم منظوم نهج البلاغه، با اشاره به منطبق بودن نثر ترجمه‌ی قرآن فولادوند با نثر امروز، دقت را دومین ویژگی مهم ترجمه‌ی قرآن فولادوند دانست و تصریح کرد: «ترجمه‌های قرآن پیش از فولادوند، از دقت کافی برخوردار نبودند. برای مثال، ترجمه‌ی قرآن ابوالقاسم امامی به زبان

او با اشاره به ویژگی ترجمه‌ی فولادوند از قرآن کریم بیان می‌کند: «ترجمه‌ی قرآن استاد فولادوند از نثری سلیس و روان برخوردار است و مطابقت بسیاری با متن اصلی دارد. استاد توانسته است، بین نثر ادبی و مطابقت با متن اصلی، پیوند زیبایی برقرار کند؛ درحالی که بسیاری از مترجمان قرآن پیش از او، از انجام این کار ناتوان بوده‌اند.»

به گفته‌ی این مترجم قرآن فولادوند در ترجمه‌ی قرآن، هم نثر زبان مبدأ و هم زبان مقصد را به زیبایی رعایت کرده است.

انصاری، با برشمردن تفاوت‌های ترجمه‌های فولادوند و مرحوم الهی قمشه‌ای از قرآن کریم بیان کرد: «ترجمه‌ی مرحوم الهی قمشه‌ای از قرآن کریم را باید ترجمه‌ای آزاد تلقی کرد؛ به این معنا که مرحوم الهی قمشه‌ای سعی داشت، مفاهیم را منعکس کند و در بند مطابقت با متن اصلی نباشد. اما ترجمه‌ی قرآن فولادوند ضمن داشتن این ویژگی، از نثری مطلوب هم برخوردار است.»

ایشان با توجه به تأثیر ترجمه‌ی قرآن فولادوند بر سایر مترجمان قرآن در دوران معاصر افزود: «مترجمانی که پس از فولادوند به ترجمه‌ی قرآن اقدام کردند، سعی داشتند ترجمه‌ی خود را با متن اصلی مطابقت دهند و این مطابقت در دهه‌های اخیر به خوبی دیده می‌شود. در ترجمه‌های کنونی قرآن، نثر متن عربی، تأثیر بسیاری در زبان مقصد دارد.»

وی در پایان، نثر و نگارش ترجمه‌ی قرآن فولادوند را ستود و اظهار کرد: «ترجمه‌ی قرآن فولادوند قابل ستایش است و ترجمه‌ی قرآن او در دوران معاصر، در میان سایر ترجمه‌ها، از متنی روان، سلیس و مستحکم برخوردار است.»

محمدعلی رضایی اصفهانی

محمدعلی رضایی اصفهانی، قرآن پژوه، عقیده دارد: مهم‌ترین دغدغه‌ی استاد فولادوند در ترجمه‌ی قرآن، رساندن پیام آیات الهی به مخاطب خود بوده و به همین دلیل او نثری بسیار ساده و روان را در ترجمه به کار گرفته است. ترجمه‌ی قرآن کریم به صورت‌های متفاوتی چون کلمه به کلمه، جمله به جمله، تفسیری

فارسی دشواری ترجمه شده است و خواننده برای برخی قسمت‌ها، به معنا کردن به زبان روز احتیاج دارد؛ اما ترجمه‌ی فولادوند، نه تا حد زیادی به زبان معمول و محاوره است و نه آن قدر زبان سختی در آن به کار رفته است که خواننده را از مطلب دور کند.

تشکری آرانی ادامه داد: «برخی از ترجمه‌های قرآن در زمان پیش از ترجمه‌ی فولادوند دقت لازم رانداشتند و به همین دلیل، در زمان حاضر عده‌ای از مترجمان قرآن و محققان، بر آن ترجمه‌ها اصلاحیه نوشته‌اند. اما ترجمه‌ی استاد فولادوند از این اتهامات مبرا است. این مترجم منظوم قرآن، رمز ماندگاری ترجمه‌ی قرآن فولادوند را در انتخاب زبان مخاطب و چهره‌ی علمی فولادوند دانست و افزود: «هر اندازه مترجمان یا مؤلفان به جنبه‌های علمی اثر خود توجه داشته باشند، بهتر می‌توانند با مخاطبان امروز ارتباط برقرار کنند.

او در پایان گفت: «استاد فولادوند آثار با ارزشی هم چون ترجمه‌ی قرآن را به جامعه‌ی علمی تقدیم کرد که هنوز جامعه‌ی ما ارزش این آثار را دریافته است و در آینده این آثار بیشتر شناخته خواهند شد.»

محمدعلی مهدوی راد

حجت‌السلام محمدعلی مهدوی راد عقیده دارد: «مترجم قرآن باید قرآن را با دید تفسیری نگاه کند تا بتواند به مفهوم آیه پی ببرد. سپس وقتی می‌خواهد آن را ترجمه کند، باید قواعد فهم را در محتوای ژرف به کار برد و به عبارتی مترجمانه بنویسد؛ مانند کاری که فولادوند کرده است. ترجمه‌ی فولادوند، ترجمه‌ی خوب و روانی است؛ به دلیل این که برخلاف بسیاری از مترجمان که در فاصله‌ی کوتاهی قرآن را ترجمه می‌کنند، استاد حدود سی سال روی این ترجمه متمرکز شد که زمان زیادی است.»

وی ادامه داد: «این ترجمه بارها و بارها چاپ شده و مورد استفاده قرار گرفته است. همین نشان‌دهنده‌ی این نکته است که ترجمه‌ی فولادوند به طور کلی ترجمه‌ی خوبی است.»

نویسنده‌ی کتاب «نگارش‌های قرآنی»، درباره‌ی امتیاز این ترجمه گفت: «مهم‌ترین امتیاز ترجمه‌ی فولادوند، ایجاز و گزیده‌نویسی است. فولادوند تلاش کرده است از حجم کمی ترجمه به صورت کاملی بکاهد. هم گزینش واژه‌ها بسیار دقیق است و هم حجم کمی

بخش فارسی درمقابل بخش عربی کم است. گاهی دقیقاً یک خط فارسی درمقابل یک خط عربی قرار می‌گیرد. این قدر ترجمه را همان درآوردن و درعین حال روایی و سلامت متن را نگاه داشتن، کار بسیار دشواری است.»

مهدوی راد تصریح کرد: «هر ترجمه‌ای می‌تواند ضعف داشته باشد. مترجم هر اندازه که قدر باشد، نمی‌تواند از پس ترجمه به ماهوی قرآن دست یابد؛ چون قرآن چند لایه است و با داشتن ظاهری ساده و روان، زبانی نمادین دارد. مترجم هر اندازه دقت و تأمل کند، فقط می‌تواند به برخی از لایه‌ها دست یابد و آن را در ترجمه‌اش دخالت دهد، اما نمی‌توان انتظار داشت یک مترجم بتواند در ترجمه‌اش تمام مفاهیم قرآنی را گزارش کند. به همین دلیل باید گفت، ترجمه‌ی فولادوند جزو ترجمه‌هایی است که نقطه ضعف خاصی ندارد.»

این استاد دانشگاه در پایان گفت: «ترجمه‌ی هر کتابی باید برابر با اصل باشد؛ در ترجمه‌ی قرآن نیز مترجم نباید صرفاً به متن بسنده کند و بدون تأمل بر سیاق، بافت کلام و مقدماتی که برای فهم قرآن لازم است، به سراغ ترجمه برود. که در این صورت این ترجمه قطعاً ترجمه‌ی موفقی نمی‌شود.»

مسعود انصاری

مسعود انصاری عقیده دارد: «نثر استاد فولادوند در ترجمه‌ی قرآن، نثر معیار است و پیش از این کسی چنین نثری را به کار نبرده بود.»

استاد محمد مهدی فولادوند، در ترجمه‌ی قرآن و در تطبیق آیات با متن عربی، دقت بسیار داشته و از نثر معیار بهره برده است. نثر معیار، نثری است که به زبان مردم و شیوه‌ی بیان آن‌ها بسیار نزدیک است و مخاطبان به راحتی آن نثر را درک می‌کنند.

این مترجم قرآن، با اشاره به ویژگی‌های اخلاقی و علمی مترجم قرآن تصریح کرد: «پیام‌های قرآنی باید در وجود مترجم درونی شده باشند؛ به گونه‌ای که بتوان او را به عنوان الگوی عملی و اخلاقی قرآن برای جامعه در نظر گرفت.»

او یادآوری کرد: «برای این که یک مترجم بتواند روح حاکم بر آیات قرآن را به متن ترجمه انتقال دهد، باید پیش از هر چیز، نخست شکوه و عظمت قرآن را درک کرده

باشد.

اعتراف دارند و نهادهایی هم در این زمینه وجود دارند که رسیدگی به زندگی فعالان و مترجمان قرآنی، باید در رأس امور آن‌ها قرار گیرد.

او تصریح کرد: «ترجمه‌ی استاد فولادوند ترجمه‌ای است که از زبان روان، محکم و دقت در برگردان واژه‌ها برخوردار است و در حال حاضر نیز، یکی از بهترین ترجمه‌های قرآن محسوب می‌شود.»

او با برشمردن ویژگی ترجمه‌های کنونی قرآن، ترجمه‌ی قرآن فولادوند را یکی از پیشگامان تحول در این ترجمه‌ها دانست و افزود: «نسل فعلی مترجمان قرآن، به یک زبان خوب در ترجمه‌ی قرآن رسیده‌اند. ترجمه‌های کنونی قرآن، از ترجمه‌های قدیم که حالت تحت‌اللفظی داشتند و جمله‌بندی‌هایشان درهم ریخته بودند و اصلاتی در آن‌ها دیده نمی‌شد، خارج شده‌اند و به شیوه‌های نو، معقول و معتدلی رسیده‌اند. ترجمه‌ی استاد فولادوند هم در این بین، جزو ترجمه‌های برتر محسوب می‌شود.»

این مترجم قرآن کریم، کاستی‌های موجود در ترجمه‌ی قرآن فولادوند را انگشت‌شمار دانست و ادامه داد: «در ترجمه قرآن فولادوند، کاستی زیادی دیده نمی‌شود و این ترجمه، به نسبت ترجمه‌های دیگر ترجمه‌ی کامل و خوبی است و اگر کاستی در آن دیده شود، در ترجمه‌های دیگر قرآن هم این کاستی‌ها صدق می‌کند.»

امامی یکی از مشکلات ترجمه‌های معاصر قرآن را نبود نقدهای اصولی خواند و بیان کرد: «نقد ترجمه‌های قرآن باید به‌طور اصولی صورت گیرد. در هر نقدی، استدلال‌هایی هستند که صور گوناگون دارند و هر کدام به تاریخی از ترجمه‌های قرآن بر می‌گردند.»

به گفته‌ی این مترجم قرآن، اگر فضای نقادی ترجمه‌های قرآن اصلاح شود و در نقد این ترجمه‌ها یک رویکرد واحد پیدا کند، امامی در پایان تصریح کرد: «ترجمه‌ی قرآن فولادوند سرمشقی برای اتخاذ روش ترجمه و ایجاد انگیزه در بین مترجمان دیگر قرآن بود.»

عبدالحسین برهانیان

او ترجمه‌ی قرآن فولادوند را یکی از بهترین ترجمه‌ها در دوران معاصر دانست و تصریح کرد: «ترجمه‌ی قرآن فولادوند در مدت زمانی طولانی و با ویراستاری ۹ تن از

انصاری دانش اندوزی را برای مترجم بسیار ضروری دانست و گفت: «مترجم قرآن باید با متون ادبیات فارسی و عرب، فقه، اصول، علم معانی و بیان، آگاهی داشته و بر واژه‌شناسی زبان نیز تسلط یافته باشد.»

این نویسنده، با اشاره به ضرورت حمایت‌های مسئولان فرهنگی تأکید کرد: «قرآن پژوهان و مترجمان قرآن با حضور در این عرصه، هیچ‌گاه چشم‌داشتی برای دریافت‌های مادی ندارند چرا که با انگیزه‌ای الهی در این زمینه وارد شده‌اند. اما مسئولان باید کسانی را که به ترویج فرهنگ قرآن کمک کرده و در این راه ارزشمند گام برداشته‌اند، مورد حمایت قرار دهند.»

او یادآوری کرد: «مسئولان فرهنگی باید راهی برای تأمین افرادی که عمر و وقت خود را در این راه ارزشمند صرف کرده‌اند، ببندیشند و چنین نشود که تنها هنگامی که این افراد پیر و بیمار می‌شوند، مورد توجه قرار گیرند.»

این نویسنده، اطلاع‌رسانی در زمینه‌ی پژوهش‌های قرآنی را بسیار ناکافی دانست و با اشاره به ضرورت معرفی ترجمه‌های برتر تأکید کرد: «متأسفانه باید پرسید، پژوهش‌های قرآنی و معرفی آثار ترجمه‌های برتر، تا چه حد در بطن جامعه انجام می‌شود و آیا به همان میزان که به زمینه‌های ورزشی و ورزشکاران توجه می‌شود، قرآن پژوهان نیز مورد توجه و حمایت مسئولان قرار می‌گیرند؟»

انصاری با اشاره به ضرورت برگزاری جلسات تخصصی برای شناسایی ترجمه‌های برتر اظهار کرد: «نقد در کشور ما بسیار ضعیف است، اما همه‌ی ما باید بکوشیم، با برگزاری جلسات نقد و بررسی درحوزه‌ی قرآن پژوهی، ترجمه‌های ممتاز را به جامعه معرفی کنیم و به نقاط ضعف ترجمه‌ها نیز توجه داشته باشیم.»

این مترجم در پایان تصریح کرد: «در فرهنگ ما ایرانیان، همواره احترام به بزرگانی که چراغ راه بوده و به فرهنگ قرآنی خدمت کرده‌اند، وجود داشته است. بنابراین، همه‌ی ما نیز باید در زنده نگه داشتن خدمات بزرگان خود در این راه بکوشیم.»

ابوالقاسم امامی

ابوالقاسم امامی عقیده دارد: رفع کاستی‌های محققان، موضوعی است که همه‌ی مسئولان به آن

متخصصان صورت گرفته است. این ترجمه به زبان معیار نزدیک است و در زمان معاصر جهشی در ترجمه‌ی قرآن به زبان فارسی محسوب می‌شود که بر بسیاری از ترجمه‌های قبل و بعد از خود برتری دارد.

مؤلف مجموعه کتاب‌های «آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن کریم»، با اشاره به تأثیرات ترجمه‌ی قرآن فولادوند بر مترجمان پس از خود افزود: «ترجمه‌های قرآن استاد فولادوند باعث شدند تا مترجمان بعدی، روش او را دنبال کنند و دقت بسیاری در ترجمه‌ی قرآن داشته باشند.»

برهانیان، ترجمه‌ی قرآن فولادوند را دارای کمترین نقص برشمرد و تأکید کرد: «هیچ ترجمه‌ای نمی‌تواند مثل متن قرآن باشد و ظرافت‌های این کتاب آسمانی را به طور کامل بیان کند. ترجمه‌ی استاد فولادوند نیز در بین ترجمه‌های معاصر، کمترین کاستی‌ها را دارد.»

او با برشمردن برخی کاستی‌های موجود در ترجمه‌ی قرآن استاد فولادوند، گفت به کاربردن کلمه‌های اضافه، پراکنجها و گیومه‌های بسیار است، اما درکل، ترجمه‌ی استاد اشکال شاخصی وجود ندارد و کمترین نقد را از نگاه منتقدان داشته است.»

حمیدرضا مستفید

حمیدرضا مستفید عقیده دارد: «ترجمه‌ی قرآن فولادوند از لحاظ روایی و رعایت اصول ترجمه، در دوران معاصر بی‌همتا و از بهترین ترجمه‌هایی است که در سال‌های پس از انقلاب صورت گرفت.»

این مترجم قرآن، با توجه به رعایت دستور زبان و

برخی نکات لغوی در ترجمه‌ی فولادوند ادامه داد: «در برخی از ترجمه‌های قرآن، بازگرداندن برخی نکات لغوی به فارسی، به خوبی رعایت نشده است و به همین دلیل اشکالاتی در ترجمه‌های قرآن دیده می‌شود. کلماتی هستند که در فارسی و عربی در لفظ، مشترک، ولی در معنا متفاوت هستند و مترجمان از معنای درست این کلمات به زبان فارسی، غفلت کرده‌اند.»

این قرآن‌پژوه، یکی از ضعف‌های ترجمه‌ی استاد فولادوند را وارد کردن برخی علوم روز در ترجمه‌ی قرآن خواند و بیان کرد: «استاد فولادوند برخی مسائل را با علوم روز تطبیق داده و برخی واژه‌ها مانند جن را خرافه دانسته و سعی داشته است تا این مفاهیم را با علوم روز منطبق کند.»

مستفید، رفع برخی نقایص در ترجمه‌های قرآن را نظارت بیشتر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دانست و افزود: «هر کتابی که بخواهد در وزارت ارشاد منتشر شود با اعمال برخی ضوابط همراه خواهد بود، اما در ترجمه‌های قرآن، هیچ‌گونه داوری صورت نمی‌گیرد و این باعث وجود نقایص بزرگ در ترجمه‌های قرآن می‌شود.» نویسنده‌ی کتاب «آموزش مفاهیم قرآن»، در پایان با تأکید بر کار گروهی ترجمه‌ی قرآن برای رفع برخی نقایص آن گفت: «با انجام کار گروهی روی ترجمه‌ی قرآن، معادل‌سازی، معنای آیه، شأن نزول آیات و تفاسیر بیشتر در ترجمه‌ها رعایت می‌شود.»

سیدعلی موسوی گرمارودی

سیدعلی موسوی گرمارودی عقیده دارد: «ترجمه‌ی محمد مهدی فولادوند از قرآن کریم، ترجمه‌ای بسیار ارزشمند است و ایشان در ترجمه‌ی خود دست به کاری دقیق و زیبا زده‌اند. صحبت درباره‌ی این ترجمه نیازمند بحثی کارشناسی و همراه با مطالعه‌ای چندباره بر ترجمه‌ی

ایشان است. اما به طور کلی، به عقیده‌ی من ترجمه‌ی ایشان برقرآن کریم، از بهترین ترجمه‌های قرآن محسوب می‌شود.

او با اشاره به بحث تناقض ظاهری زیبایی و وفاداری افزود: «با وجود سخنی قدیمی که زیبایی و وفاداری در یک ترجمه قابل جمع نیستند، شاهدیم که در ترجمه‌ی آقای فولادوند، این دو جزء به ظاهر متناقض، با هم جمع شده‌اند.»

گرمارودی ادامه داد: «در این ترجمه، ما شاهد وفاداری به متن اصلی (قرآن کریم) هستیم و درعین حال، او در متن خود به زبان فارسی و فارسی‌نویسی، وفادار مانده است. به قول آقایان، فارسی را به خوبی پاس داشته است.»

سیدعلی موسوی گرمارودی خود از شاعرانی است که از چندی پیش وارد عرصه‌ی ترجمه‌ی متون دینی شده و به عنوان نخستین گام، به ترجمه‌ی قرآن کریم همت گماشته است. ترجمه‌ی موسوی گرمارودی بر قرآن، به وسیله‌ی تعدادی از صاحب نظران، به عنوان ترجمه‌ای شایسته معرفی شده است. وی پس از انتشار ترجمه‌ی قرآن، ترجمه‌اش از «صحیفه‌ی سجادیه» را منتشر کرد و این روزها ترجمه‌ی نهج البلاغه را در دست دارد.

معصومه یزدان پناه

معصومه یزدان پناه عقیده دارد: «استاد فولادوند توانست یک روش جدید در ترجمه‌ی قرآن کریم به وجود آورد و بنیان‌گذار انقلابی عظیم در ترجمه‌ی قرآن شود. استاد فولادوند مترجم مفهومی قرآن است که به درجه‌ی اعلا قرآن را فهمید و سپس آن را ترجمه کرد. وی تمامی عمر خود را در راه قرآن سپری کرد.»

این شاگرد فولادوند، با ستودن ترجمه‌ی فولادوند از قرآن کریم به زبان فرانسه، ادامه داد: «ترجمه‌ی قرآن به زبان فرانسه‌ی فولادوند، جایگاه عظیمی در جهان دارد و افراد زیادی به دلیل ترجمه‌ی او از قرآن کریم به این زبان، به سمت دین اسلام جذب شدند.»

این مترجم قرآن، با توجه به ویژگی‌های ترجمه‌ی فولادوند از قرآن کریم به زبان فارسی، تصریح کرد: «زمانی که ترجمه‌ی قرآن فولادوند را می‌خوانیم، در آن گنگی دیده نمی‌شود و ترجمه‌ی او سلیس و روان است.»

او از اول تا آخر در ترجمه‌ی قرآن، موضوعی را جا نینداخته و از خود هم مطلبی به آن اضافه نکرده است. به گفته‌ی یزدان پناه، یکی از مشکلات کنونی ترجمه‌های قرآن این است که مترجم فکر و برداشت خود را به صورت پراکنده یا گروه داخلی متن بیاورد؛ در حالی که ترجمه‌ی فولادوند از این موضوعات مبرا است.

این مترجم قرآن، روشمندی را از ویژگی‌های مهم ترجمه‌ی قرآن فولادوند برشمرد و عنوان کرد: «استاد فولادوند روشی جدید در ترجمه بنیان نهاد و واقعیت را ترجمه کرد. تا پیش از فولادوند ترجمه یک ساز را می‌نواخت، ولی او مینا را بر اصل نویسی قرار داد.»

یزدان پناه افزود: «متأسفانه به استاد فولادوند میدان داده نشد و او نتوانست بسیاری از حرف‌های خود را برای جامعه بیان کند. او فرصت ظهور در جامعه را پیدا نکرد و هم اکنون ضروری است تا دست‌نوشته‌های او منتشر شوند و در جامعه‌ی علمی مورد نقد و بررسی قرار گیرند.» این شاگرد فولادوند، یکی از ویژگی‌های او را خلوص نیت دانست و بیان کرد: «شاگردان استاد فولادوند، از جمله خود من، هرگاه پرسشی داشتیم، او بدون هیچ چشم‌داشتی وقت خود را در اختیار ما قرار می‌داد. ساعت‌ها کنار او آیات را می‌گفتم و برخی آیات را که درکش برایمان قابل فهم نبود، او برای ما قابل فهم می‌کرد.»

محمود صلواتی

محمود صلواتی عقیده دارد: «ترجمه‌ی استاد فولادوند در نوع خود تحولی عظیم در ترجمه بود. این ترجمه با رعایت اصول ادبیات فارسی، راه جدیدی در عرصه‌ی ترجمه گشود. ترجمه‌های قبل از آن، اصول ادب فارسی را کمتر رعایت کرده بودند و تنها به ادبیات عرب توجه داشتند. ترجمه‌ی استاد فولادوند مجموعه‌ی نسبتاً خوب و روانی است که با نثر روان و شیوا، با عبارات‌های سلیس فارسی و درعین حال ادبی همراه است.»

صلواتی که خود قرآن را با نثری آهنگین ترجمه کرده است، گفت: «قرآن، کتابی مسجع و موزون است و هر آیه و سوره‌ای برای خود وزن و آهنگی خاص دارد؛ در ترجمه‌ی قرآن نیز اگر بخواهیم از نظر اسلوب ظاهری

دقیق باشیم، باید سجع و وزن را هم رعایت کنیم. در ترجمه‌ی فولادوند، سجع و وزن و آهنگ کلام تا حدی رعایت شده است. البته استاد فولادوند در مؤخره‌ی ترجمه‌ی خود بیان می‌کند، تا حد ممکن سجع و وزن را رعایت کرده، اما با بررسی‌هایی که من انجام داده‌ام، سجع و وزن در همه‌ی آیات رعایت نشده است. داشتن آهنگ کلام در این ترجمه، از نقاط قوت آن به شمار می‌رود، ولی از این جهت که به طور کامل رعایت نشده است، نقطه‌ی ضعف هم محسوب می‌شود. مثلاً در ابتدای سوره‌ی قمر چنین ترجمه شده است: «نزدیک شد قیامت و از هم شکافت ماه» مشاهده می‌کنیم که در ترجمه‌ی این آیه، سجع و وزن رعایت شده، اما در سایر آیات این سوره، سجع و وزن رعایت نشده است. نویسنده‌ی اثر «آموزش قرآن با ترجمه‌ی موزون و روان»، ترجمه‌ی خوب را ترجمه‌ای دانست که در عین انتقال مفاهیم، از موسیقی کلام نیز بهره بگیرد؛ همان گونه که انسان با شنیدن قرآن به زبان عربی، متحول می‌شود، با شنیدن متن فارسی قرآن نیز تا حدی باید به این احساس دست یابد.

این محقق و قرآن‌پژوه، وضعیت امروز ترجمه‌ها را مثبت ارزیابی و به مترجمان قرآن توصیه کرد: «مترجمان هنگامی که در کار ترجمه تبحر یافتند به امر ترجمه‌ی قرآن روی آورند، قرآن را درست بشناسند و آشنا به علم تفسیر و ادبیات فارسی و عربی باشند و در نهایت شعر و کلام موزون هم بسیار بخوانند.

امید مجد

امید مجد عقیده دارد: «بزرگ‌ترین خدمت مسئولان به استاد فولادوند این است که ترجمه‌ی او را ترویج دهند تا این ترجمه راه خود را در میان مردم باز کند. استاد فولادوند مانند بسیاری از چهره‌های دیگر، در گمنامی به سر برد.

این مترجم منظوم قرآن، دقت و انطباق علمی را از مهم‌ترین ویژگی‌های ترجمه‌ی قرآن فولادوند برشمرد و افزود: «دقت در برگردان واژه‌ها، یکی از ویژگی‌های مهم ترجمه‌ی قرآن فولادوند به شمار می‌رود. بسیاری از واژه‌ها، با تحقیقات منطبق است. برای مثال، واژه‌های وطور و سینین در آیه‌ی سوره‌ی تین در ترجمه‌ی

فولادوند، به دو کوه مقدس تعبیر شده‌اند که این موضوع هم دقت در ترجمه را نشان می‌دهد و هم حکایت از برگردان درست عربی آن‌ها دارد.»

مجد با اشاره به این که پس از ترجمه‌ی قرآن فولادوند باید ترجمه‌ای ادبی از قرآن صورت بگیرد، بیان کرد: «امروز مترجمان قرآن نباید تنها دقت را مدنظر داشته باشند؛ زیرا استاد فولادوند قرآن را در نهایت دقت ترجمه کرده است. هم‌اکنون ما به ترجمه‌ای ادبی از قرآن نیاز داریم.

این مترجم منظوم نهج البلاغه، با طبقه‌بندی ترجمه‌های کنونی قرآن به سه گروه ادامه داد: «ترجمه‌ی گروه اول مانند ترجمه‌ی مرحوم معزی از قرآن کریم است. این گونه ترجمه‌ها نمی‌توانند خواننده را با معنای قرآن مأنوس کنند و تحت اللفظی بودن و نداشتن انشائندی درست، از ویژگی‌های برجسته‌ی این گروه از ترجمه‌ها محسوب می‌شود.»

وی ادامه داد: «پیش‌تاز گروه دوم که از آن به عنوان ترجمه‌های نسل دوم تعبیر می‌شود، مرحوم الهی قمشه‌ای است. این دسته ترجمه‌ها با تفسیر توأم‌اند و از لحاظ قواعد نحوی، دقت لازم را ندارند. از این لحاظ، باعث اعتراض بسیاری از نحویون شده‌اند.»

مجد با توجه به شکل‌گیری نسل سوم ترجمه‌های قرآن در دوران معاصر تصریح کرد: «در نتیجه‌ی کاستی‌های گروه اول و گروه دوم، نسل سوم ترجمه‌های قرآن به وجود آمد که از میان آن‌ها می‌توان به ترجمه‌ی محمد مهدی فولادوند و بهاء‌الدین خرمشاهی اشاره کرد. مهم‌ترین کاستی این ترجمه‌ها، این است که توضیح اضافه ندارند.

برای مثال، در آیه‌ی ۲ سوره‌ی اعراف: «كتاب أنزل الیک فلا یکن فی صدرک حرج منه لتنذر به و ذکری للمؤمنین» در ترجمه‌ی مکارم شیرازی آمده است: «کتابی به سوی تو فرستاده شده است، پس نباید در سینه‌ی تو از ناحیه‌ی آن تنگنا باشد» و در ترجمه‌ی فولادوند آمده: «نباید ناراحتی از آن کتاب در سینه داشته باشی» و در هر دو ترجمه، معنای آیه مبهم است و نیاز به توضیح دارد.»

مترجم منظوم قرآن، ترجمه‌ی ادبی از قرآن را ضروری دانست و تأکید کرد: «قرآن دارای نثر ادبی است و مترجمی که قرآن را ترجمه می‌کند، باید وجه ادبی و بلاغی آن را در نظر بگیرد.»

